

**ZNACZENIE NORMATYWNE
USTAWOWYCH ZNAMION TYPU
CZYNU ZABRONIONEGO**

**Z zagadnień semantycznej strony
zakazu karnego**

Sławomir Żółtek

MONOGRAFIE

ZNACZENIE NORMATYWNE USTAWOWYCH ZNAMION TYPU CZYNU ZABRONIONEGO

*Z zagadnień semantycznej strony
zakazu karnego*

Sławomir Żółtek

MONOGRAFIE

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

Publikacja została dofinansowana przez Wydział Prawa i Administracji
Uniwersytetu Warszawskiego

Stan prawny na 1 października 2016 r.

Recenzent

Prof. dr hab. Jacek Sobczak

Wydawca

Agata Jędrasik

Redaktor prowadzący

Grażyna Polkowska-Nowak

Opracowanie redakcyjne

Michał Dymiński

Łamanie

Andytex

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących
im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej
w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło.
A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

prawolubni

SZANUJMY PRAWO I WŁASNOŚĆ
Więcej na www.legalnakultura.pl
POLSKA IZBA KSIĄŻKI

© Copyright by

Wolters Kluwer SA, 2017

ISBN: 978-83-8092-857-2

ISSN: 1897-4392

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. 22 535 82 19

e-mail: ksiazki@wolterskluwer.pl

www.wolterskluwer.pl

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

Spis treści

Wykaz skrótów / 9

Wstęp / 13

Rozdział I

Typ czynu zabronionego / 29

- 1.1. Wprowadzenie / 29
- 1.2. Czyn w ujęciu karnoprawnym – analiza terminologiczna / 36
- 1.3. Znamię typu czynu zabronionego / 50
  - 1.3.1. Znamię jako cecha typu / 50
  - 1.3.2. Podziały znamion / 61
- 1.4. Zespoły znamion typu czynu zabronionego / 71
  - 1.4.1. Rozwój koncepcji istoty czynu / 76
  - 1.4.2. Polskie koncepcje istoty czynu / 83
  - 1.4.3. Funkcje zespołów znamion typu czynu zabronionego / 91
- 1.5. Podsumowanie / 105

Rozdział II

Znaczenie w języku prawnym i prawniczym / 107

- 2.1. Wprowadzenie / 107
- 2.2. Znaczenie znaku słownego / 108
- 2.3. Język prawny i prawniczy / 128
  - 2.3.1. Specjalizacja znaczeniowa języka prawnego i prawniczego / 144
  - 2.3.2. Pojęcia prawne i prawnicze / 151
- 2.4. Znaczenie normatywne / 160
  - 2.4.1. Ujęcie formalne znaczenia normatywnego / 162
  - 2.4.2. Ujęcie materialne znaczenia normatywnego / 167

- 2.5. Kształtowanie (się) znaczenia normatywnego / **170**
  - 2.5.1. Źródła normatywnych przeobrażeń semantycznych / **173**
  - 2.5.2. Powody normatywnych przeobrażeń semantycznych / **187**
- 2.6. Podsumowanie / **195**

Rozdział III

Znamiona technicznoprawne a znamiona normatywne / 198

- 3.1. Wprowadzenie / **198**
- 3.2. Karnoprawne koncepcje normatywności znamion / **199**
  - 3.2.1. Przegląd koncepcji / **200**
  - 3.2.2. Krytyka koncepcji / **214**
- 3.3. Znamiona technicznoprawne / **222**
  - 3.3.1. Istota znamion technicznoprawnych / **225**
  - 3.3.2. Rozróżnienia znamion technicznoprawnych / **246**
  - 3.3.3. Deskryptywność a ocenność znamion technicznoprawnych / **255**
- 3.4. Znamiona normatywne / **271**
  - 3.4.1. Istota znamion normatywnych / **277**
  - 3.4.2. Rozróżnienia znamion normatywnych / **298**
  - 3.4.3. Znamiona normatywne a tzw. klauzule normatywne (znamiona prawnie ocenne) / **304**
- 3.5. Relacja znamion normatywnych do znamion technicznoprawnych / **318**
- 3.6. Podsumowanie / **321**

Rozdział IV

Dekodowanie znamion / 324

- 4.1. Wprowadzenie / **324**
- 4.2. Teoretyczne aspekty dekodowania znamion / **327**
  - 4.2.1. Wykładnia klaryfikacyjna / **328**
  - 4.2.2. Wykładnia derywacyjna / **332**
  - 4.2.3. Wybrane dyrektywy wykładni / **336**
- 4.3. Dogmatyczne aspekty dekodowania znamion / **351**
  - 4.3.1. Norma a struktura przestępstwa / **352**
  - 4.3.2. Gwarancyjne ograniczenia wykładni / **360**
  - 4.3.3. Wykładnia a funkcja ochronna prawa karnego / **368**
- 4.4. Treść znamienia ustawowego – wybór znaczenia / **382**

- 4.4.1. Wieloetapowość wykładni / **391**
- 4.4.2. Pozakarne znaczenie normatywne znamion / **393**
- 4.4.3. Przełamanie znaczenia językowego – zagadnienia szczególne / **400**
- 4.5. Podsumowanie / **403**

Rozdział V

Znaczenie normatywne a element formalny zakazu i jego odwzorowanie w świadomości sprawcy / 405

- 5.1. Wprowadzenie / **405**
- 5.2. Znaczenie normatywne a funkcje znamion i ich zespołów / **406**
  - 5.2.1. Prawna deskrypcja rzeczywistości / **407**
  - 5.2.2. Połączenia jurydyczne / **410**
  - 5.2.3. Realizacja i zakłócenie funkcji zespołów znamion typu – zarys problematyki / **423**
- 5.3. Znaczenie normatywne a zasada *nullum crimen sine lege* / **428**
  - 5.3.1. *Nullum crimen sine lege scripta* / **429**
  - 5.3.2. *Nullum crimen sine lege certa* / **448**
  - 5.3.3. *Lex severior retro non agit, lex mitior retro agit* / **464**
- 5.4. Znaczenie normatywne a świadomość sprawcy / **480**
  - 5.4.1. Świadomość treści prawa / **483**
  - 5.4.2. Świadomość faktów / **498**
  - 5.4.3. Konsekwencje braku świadomości treści prawa i faktów / **502**
- 5.5. Podsumowanie / **505**

Wnioski końcowe / 509

Bibliografia / 527

- Źródła / **527**
  - Akty normatywne / **527**
  - Dokumenty i materiały / **530**
  - Orzecznictwo / **530**
- Literatura / **541**

Wykaz skrótów

Źródła prawa

- d.k.k.** ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks karny (Dz. U. Nr 13, poz. 94 z późn. zm.)
- k.c.** ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 380 z późn. zm.)
- k.k.** ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1137)
- k.k.s.** ustawa z dnia 10 września 1999 r. – Kodeks karny skarbowy (tekst jedn.: Dz. U. z 2013 r. poz. 186 z późn. zm.)
- Konstytucja RP** Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.)
- k.p.** ustawa z dnia 26 czerwca 1974 r. – Kodeks pracy (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1666)
- k.p.a.** ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. – Kodeks postępowania administracyjnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 23 z późn. zm.)
- k.p.c.** ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1822 z późn. zm.)
- k.p.k.** ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks postępowania karnego (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1749)
- k.s.h.** ustawa z dnia 15 września 2000 r. – Kodeks spółek handlowych (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 1578 z późn. zm.)

k.w. ustawa z dnia 20 maja 1971 r. – Kodeks wykroczeń
(tekst jedn.: Dz. U. z 2015 r. poz. 1094 z późn. zm.)

Periodyki

AUL Fol. Iur.	Acta Universitatis Lodziensis Folia Iuridica
AUMCS	Annales Universitatis Marie Curie-Skłodowska
AUNC	Acta Universitatis Nicolai Copernici
AUWr PPIA	Acta Universitatis Wratislaviensis, Przegląd Prawa i Administracji
AUWr FIL	Acta Universitatis Wratislaviensis, Filozofia
CzPKiNP	Czasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
eCzPKiNP	eCzasopismo Prawa Karnego i Nauk Penalnych
Dz. U.	Dziennik Ustaw
FP	Forum Prawnicze
GSP	Gdańskie Studia Prawnicze
JuS	Juristische Schulung
KPPubl.	Kwartalnik Prawa Publicznego
KSP	Krakowskie Studia Prawnicze
MschrKrim	Monatsschrift für Kriminalpsychologie und Strafrechtsreform
MoP	Monitor Prawniczy
M.P.	Monitor Polski
NKPK	Nowa Kodyfikacja Prawa Karnego
NP	Nowe Prawo
PaI.	Palestra
PiM	Prawo i Medycyna
PiP	Państwo i Prawo
PL	Przegląd Legislacyjny
PnD	Paragraf na Drodze
PPH	Przegląd Prawa Handlowego
PPK	Przegląd Prawa Karnego

PNUSPPK	Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego. Problemy Prawa Karnego
Prok. i Pr.	Prokuratura i Prawo
Prz. Sejm.	Przegląd Sejmowy
PS	Przegląd Sądowy
RPEiS	Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny
SF	Studia Filozoficzne
SI	Studia Iuridica
SIS	Studia Iuridica Silesiana
SP	Studia Prawnicze
SPP	Studia Prawa Prywatnego
SP-E	Studia Prawno-Ekonomiczne
TBSP UJ	Towarzystwo Biblioteki Słuchaczy Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego
TPP	Transformacje Prawa Prywatnego
WPP	Wojskowy Przegląd Prawniczy
WSEZS	Wrocławskie Studia Erazmańskie. Zeszyty Studenckie
ZNASW	Zeszyty Naukowe Akademii Spraw Wewnętrznych
ZNIBPS	Zeszyty Naukowe Instytutu Badania Prawa Sądowego
ZNUJ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego
ZNUŁ	Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Łódzkiego

Organy orzekające

ETPC	Europejski Trybunał Praw Człowieka
NSA	Naczelny Sąd Administracyjny
SA	Sąd Apelacyjny
SN	Sąd Najwyższy
TK	Trybunał Konstytucyjny
WSA	Wojewódzki Sąd Administracyjny

Zbiory orzecznictwa

Apel.-W-wa	Apelacja – Sąd Apelacyjny w Warszawie
Biul. PK	Biuletyn Prawa Karnego
KZS	Krakowskie Zeszyty Sądowe
ONSA	Orzecznictwo Naczelnego Sądu Administracyjnego
OSA	Orzecznictwo Sądów Apelacyjnych
OSN(C)	Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNC	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna
OSNCP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Cywilna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSN(K)	Zbiór Orzeczeń Sądu Najwyższego. Izba Karna
OSNKW	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Karna i Wojskowa
OSNAPiUS	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Administracyjna, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych
OSNP	Orzecznictwo Sądu Najwyższego. Izba Pracy
OSNPG	Orzecznictwo Sądu Najwyższego – Wydawnictwo Prokuratury Generalnej
OSP	Orzecznictwo Sądów Polskich
OTK ZU	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy
OTK-A	Orzecznictwo Trybunału Konstytucyjnego. Zbiór Urzędowy. Seria A
POP	Przegląd Orzecznictwa Podatkowego
Prok. i Pr.-dod.	Orzecznictwo Sądu Najwyższego, Sądów Apelacyjnych, Naczelnego Sądu Administracyjnego i Trybunału Konstytucyjnego, dodatek do Prokuratury i Prawa
R-OSNK	Roczniki Orzecznictwo Sądu Najwyższego w Sprawach Karnych

Wstęp

W codziennym życiu bardzo rzadko rozważa się problematykę zakazów karnych, ich treści czy zasięgu. Niekiedy dopiero popełnienie przestępstwa jest impulsem do bliższego zapoznania się z kodeksem karnym. W niektórych przypadkach to medialność spraw powoduje, że sięga się po karne akty prawne. W takich sytuacjach czytelnik zazwyczaj śledzi przepisy części szczególnej kodeksu karnego, trwając w przeświadczeniu, że regulacje te są w miarę proste i zrozumiałe. Ewentualne problemy stara się rozwiązać przez skrupulatną analizę przepisów, zapoznanie się z definicjami legalnymi czy sięgnięcie do słowników. Z reguły zaskoczenie przychodzi na sali sądowej, gdy podczas prezentacji ustnych motywów wyroku okazuje się, że jest ogromny rozdźwięk między wyobrażeniem o treści przepisu a treścią wyłożoną przez sąd. Nagle „włamanie”, w rozumieniu art. 279 § 1 k.k., nie jest wejście przez niezamknięte na klucz drzwi pod nieobecność właścicieli, „pobicie”, w rozumieniu art. 158 § 1 k.k., nie jest zadanie kilkudziesięciu ciosów w tułów jednej osobie przez drugą. Okazuje się, że w rozumieniu art. 191 k.k. wynajmowany dom jest „cudzy” dla jego właściciela, że osoba skazana przez sąd na karę grzywny jest „dłużnikiem” w rozumieniu art. 300 § 2 k.k. W zakłopotanie wprawia fakt, że definicja „środka odurzającego” zawarta w ustawie o przeciwdziałaniu narkomanii jest niewiążąca, jeżeli chodzi o pojmowanie tegoż „środka odurzającego” w kodeksie karnym. Podobnie definicja „budowli” zawarta w prawie budowlanym nie odnosi się do budowli, o której stanowi kodeks karny. Przykłady takie można mnożyć.

Sami prawnicy rzadko się zastanawiają, z jakich powodów obowiązująca treść przepisów bywa oderwana od ich postrzegania powszechnego czy rozumienia wytyczonego w innych gałęziach prawa. Zazwyczaj wiedzę o takiej, a nie innej interpretacji zdobyli na studiach, po czym poszerzali

ją na aplikacjach i w praktyce wykonywania zawodu. Wiedza taka jest też z reguły jednym z podstawowych narzędzi ich pracy, czym odróżniają się od reszty społeczeństwa.

Co jednak ciekawe, prawnicy dostrzegają także inne właściwości prawa. Jest dla nich czymś oczywistym, że małżeństwo jest stosunkiem prawnym. Analogicznie nie budzi ich wątpliwości, że wszelkiego rodzaju umowy, takie jak sprzedaż, zlecenie czy o dzieło, również są takimi stosunkami. Prawnik zatem widziane zachowania ujmuje w ramach świata norm prawnych. Z reguły czyni to po to, żeby zbadać, czy ramy te nie zostały przekroczone. Nie umniejsza to jednak faktu, że ma on świadomość, iż rzeczywistość to nie tylko to, co widzi, lecz także to, co o tym wie. Ta właśnie cecha, tj. dostrzeganie prawnych, „intelektualnych” aspektów rzeczywistości, jest nie do przecenienia. Dla karnisty, a więc osoby, która zajmuje się najdalej idącymi naruszeniami prawa, nie oznacza ona wszak nic innego jak to, że owe naruszenia dotyczą nie tylko pogwałcenia „widzianych” elementów rzeczywistości, lecz także jej elementów „intelektualnych”, określonych w prawie. Wszak bigamistą może być tylko ten, kto będąc w związku małżeńskim, zawiera kolejne małżeństwo, nie zaś ten, kto pozostaje we wspólnym pożyciu z wieloma osobami jednocześnie; składać fałszywe zeznania może jedynie świadek przesłuchiwany przez organ procesowy, nie zaś osoba, która kłamie w nieformalnej rozmowie; wyrokiem jest tylko orzeczenie sądu, nie zaś decyzja osoby rozdzielającej kłócących się. Od strony czysto faktycznej może nie być żadnej różnicy między małżeństwem a konkubinatem, składaniem fałszywych zeznań a kłamaniem w rozmowie czy wyrokiem a rozsądzeniem sporu. Co więcej, w każdym przypadku czynności te mogą odbywać się między tymi samymi osobami, w tym samym miejscu i czasie. Tym, co różnicuje rzeczzone okoliczności, jest właśnie ich prawna istota, ukryty normatywny sens.

Powyższe myśli i wiążące się z nimi wątpliwości stanowiły inspirację do napisania niniejszej pracy. Z miejsca też należy wytłumaczyć się z przyjętego dla niej tytułu. „Znaczenie normatywne” jest bowiem wyrażeniem wieloznacznym i może sugerować, że chodzi o „rolę” czy „ważność” normatywną ustawowych znamion typu. Niniejsza praca odnosi się jednak do „znaczenia normatywnego” w sensie semantycznym, tj. takim, które

wiąże się z „treścią znamion”¹. Innymi słowy, chodzi o analizę przypadków, w których znamiona typu mieszczą w sobie treści pochodzące z prawa, czyli właśnie pierwiastki normatywne. Lektura kodeksu karnego oraz innych ustaw zawierających regulacje karne wskazuje bowiem, że ustawodawca stosunkowo często odwołuje się do pojęć, których treść została ukształtowana w prawie, czy to za pomocą definicji legalnych, czy to przez ich powtarzalne „normatywne” odczytywanie w drodze praktyki. Pojęcia te bardzo często określają również element „intelektualny” rzeczywistości, choć niekiedy wydają się one z tą rzeczywistością wręcz zespolone.

W celu uniknięcia wątpliwości i nieporozumień zdecydowano się podkreślić, że przedmiot analiz zostanie ograniczony jedynie do znamion ustawowych. W dalszych rozważaniach mowa zatem będzie o zakazach karnych w ich elemencie wynikającym z formalnego źródła ustawowego. Tym samym poza zakresem pracy pozostawiono sferę znamion pozaustawowych, tylko niekiedy do niej nawiązując. Co więcej, omawiane znamiona muszą wchodzić w skład „typu czynu zabronionego”². Rozważania dotyczyć zatem będą elementów abstrakcyjnego zakazu. Jest to płaszczyzna odmienna od płaszczyzny konkretnego czynu zabronionego, a więc od faktycznego zachowania sprawcy, za które grozi mu odpowiedzialność karna.

Kwestią, która także wymaga wyjaśnienia, jest rezygnacja ze wskazania w tytule na – jak może się z pozoru wydawać bardziej odpowiednie dla karnisty – „znamiona normatywne”. Powodów tej decyzji było kilka. Z pewnością argumentem jest wielość sposobów definiowania znamion

---

¹ W słownikach języka polskiego wyraz „znaczenie” definiowany jest jako: „1. «myśl zawarta w czyjejś wypowiedzi, w czyimś zachowaniu itp.» 2. «wartość, ważność czegoś» 3. «treść, której znakiem jest wyraz lub wyrażenie»”, *Internetowy słownik PWN*, <http://sjp.pwn.pl/sjp/>; zob. zbieżnie: M. Bańko (red.), *Inny słownik języka polskiego PWN*, t. P–Ż, Warszawa 2000, s. 1369; S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 5, Warszawa 2003, s. 721; J. Bralczyk (red.), *Słownik 100 tysięcy potrzebnych słów*, Warszawa 2008, s. 1008; E. Sobol (red.), *Ilustrowany słownik języka polskiego*, Warszawa 1999, s. 1138.

² Należy podkreślić, że praca dotyczy prawa karnego materialnego *sensu stricto*, wobec czego nie analizowano zagadnień charakterystycznych m.in. dla prawa wykroczeń. Uwaga ta jest istotna, jeżeli się zważy, że w tytule pracy pojawia się wyrażenie „czyn zabroniony”, które ma definicje w różnych gałęziach prawa.

normatywnych. W szczególności nauka niemiecka w większości rozumie przez nie znamiona, które wymagają wartościowania, czy inaczej – uzupełniającej oceny sędziego. Polska doktryna za znamiona normatywne zwykła natomiast uważać takie cechy czynu zabronionego, których znaczenie jest określane przez uprzednie wobec nich normy prawne. W teorii prawa znamiona takie określane są zazwyczaj jako nazwy czy pojęcia normatywne.

Próba ograniczenia znamion normatywnych wyłącznie do grupy znamion o znaczeniu prawnym również napotyka istotne problemy, co wiąże się z twierdzeniami, że praktycznie każde znamię ma znaczeniowe cechy prawne. Jednocześnie doktryna podważa normatywne źródło nadania znaczenia, wskazując, że co najmniej część znamion klasycznie uważanych za normatywne ma treść, która nie została nadana przez akty prawne. Zauważa się także, że bardzo często znamiona klasycznie postrzegane jako powszechne w sytuacjach spornych wykładane są w oparciu o kryteria juralistyczne³. Analizy takie prowadzą często do konkluzji, że co najmniej problematyczne jest wyznaczenie jasnego katalogu znamion normatywnych. Do zarysowanych problemów trzeba będzie powrócić, jednakże dostrzegając labilność rozróżnienia znamion normatywnych i powszechnych, zasadne wydaje się analizowanie znamion pod kątem tytułowego „znaczenia normatywnego” (co synonimicznie może być określane jako tzw. normatywność znamion), a co oddaje rzeczywistość lub potencjalną cechę znamion typu czynu zabronionego, określenie „znamiona normatywne” rezerwując dla skonkretyzowanej grupy znamion. Tym samym wyrażenie „znamiona normatywne” używane będzie w przypadkach, w których mówić się będzie o już rozpoznanej grupie znamion, zazwyczaj opisując je pod kątem ich cech szczególnych.

Jednakże analizowanie „znaczenia normatywnego” także nie jest wolne od problemów. Zagadnienie to ma bowiem wiele aspektów, które często są ze sobą łączone, co nie w każdym przypadku doprowadza do trafnych

---

³ Rozważania takie prowadzone są przez tych przedstawicieli doktryny niemieckiej, którzy dostrzegają prawne pojmowanie znamion normatywnych – tak m.in. T. Walter, *Der Kern des Strafrechts. Die allgemeine Lehre vom Verbrechen und die Lehre vom Irrtum*, Tübingen 2006, s. 219–221; C. Roxin, *Strafrecht. Allgemeiner Teil, Band I, Grundlagen der Aufbau der Verbrechenlehre*, München 2006, s. 307–309.

wniosków. Problematyczne jest m.in. samo posługiwanie się pojęciem „normatywne”, które identyfikowane jest z „normatywnością”⁴. Tę definiuje się jako ustalanie obowiązujących w danej dziedzinie norm, jak również jako podleganie jakimś normom lub bycie określanym przez normy⁵. Każde ze wskazanych znaczeń może znaleźć zastosowanie w prawie. Tak też, na gruncie prawa karnego, normatywność może być wiązana ze wskazaniem, że znamiona są częścią normy, tj. sumarycznie wyrażają określoną powinność (a więc ustalają normę). W szerszym aspekcie wiąże się to z koniecznością badania normatywności samego prawa z wszelkimi możliwymi jej ujęciami – m.in. ontologicznym, epistemologicznym czy psychologicznym. Normatywność odnoszona może być także do samego procesu uzyskiwania znamion. Jeżeli bowiem przyjąć, że znamiona zawsze są wynikiem wykładni, to proces dochodzenia do ich uzyskania można wyrazić w formie dyrektywnej. Takie podejście oznacza oparcie się na „normatywnej” koncepcji wykładni, tj. wyrażającej się w narzuconym schemacie postępowania. Zarazem tak postrzegana normatywność wiąże się z rozważeniem „powinności” przyjęcia określonego znaczenia słowa (zawartego w tekście ustawy) jako znamienia typu czynu zabronionego. W prezentowanym ujęciu normatywność oznacza zatem powinny sposób postępowania (tj. powinny sposób wykładni), jak również rezultat tego procesu w postaci efektu wykładni (tj. powinno znaczenie słowa). Ten aspekt normatywności nawiązuje do istnienia tzw. wzoru znaczeniowego czy też wzoru użycia słowa (tzw. reguły znaczeniowej). W końcu normatywność to sama treść słowa (normatywna), tj. znaczenie słowa, które pochodzi z języka prawnego lub prawniczego (a więc jest określane przez odniesienie się do norm prawnych). Tak pojmowana normatywność, najszerszej analizowana w dalszych uwagach, wiąże się z semantyczną treścią pojęć i może zostać wyrażona w tezie o ukształtowaniu znaczenia danego pojęcia w oparciu o obowiązujące normy prawne albo na potrzeby norm prawnych. Innymi słowy, normatywność to wpływ norm prawnych

⁴ Szerzej o tym zagadnieniu zob. B. Brożek, *Normatywność prawa*, Warszawa 2012, *passim*.

⁵ Tak. M. Bańko (red.), *Inny słownik języka polskiego PWN*, t. A–Ó, Warszawa 2000, s. 1042; por. zasadniczo zbieżne definicje w: S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik języka polskiego*, t. 2, Warszawa 2003, s. 1223; J. Bralczyk (red.), *Słownik 100 tysięcy...*, s. 467; E. Sobol (red.), *Ilustrowany słownik...*, s. 508; M. Bańko (red.), *Wielki słownik wyrazów obcych PWN*, Warszawa 2005, s. 884; E. Sobol (red.), *Słownik wyrazów obcych. Wydanie nowe*, Warszawa 1995, s. 776.

na treść znamion. Jednocześnie jednym z efektów tak postrzeganej normatywności jest specyficzne, prawne znaczenie przynależne znamionom typu.

Reasumując, normatywność znamion może być rozpatrywana w odniesieniu do:

- 1) relacji pomiędzy znamieniem prawnokarnym a normą prawną;
- 2) wykładni prawa, z zadaniem pytania o związanie określonym znaczeniem znamienia;
- 3) treści znamienia, z zadaniem pytania o to, jak wpływają na nie normy prawne.

Powyższe aspekty normatywności tylko pozornie nie przystają do siebie. Mimo że głównym celem pracy jest rozważenie znaczenia normatywnego ujmowanego semantycznie, to zagadnienia tego nie można w rzeczowy sposób zaprezentować bez odniesienia się do relacji między znamieniem a normą oraz bez wskazania, jak znamię typu się uzyskuje. Tak też charakterystyka znaczenia normatywnego znamion wymaga analiz wieloaspektowych. Dopiero bowiem takie postępowanie umożliwi odpowiedź na pytanie dotyczące ewentualnego związania znaczeniem pojęć wynikającym z norm prawnych. Wyjaśnia to zarazem, z jakich powodów problematyka poświęcona bezpośrednio sprecyzowanym grupom znamion omówiona została dopiero w rozdziale III książki.

Podkreślić należy, że znaczenie normatywne nie odnosi się wyłącznie do znamion typu czynu zabronionego. Przeprowadzone analizy upoważniają do wskazania, że zarówno proces normatywizacji pojęć (nabieranie specjalistycznego prawnego znaczenia), jak i normatywność zastanych znaczeń są powszechne w polskim prawie. Jednakże skupienie się na znamionach typu podyktowane zostało specyficznymi wymaganiami, jakie wiążą się z ich wykładaniem, a także praktycznym stosowaniem. Nie można bowiem zaprzeczyć, że w rozważaniach doktrynalnych problematyka znamion jest postrzegana głównie z dogmatycznego punktu widzenia. Kwestią ich semantycznej treści nie zajmowano się dotychczas w sposób całościowy. Z reguły uznaje się tu supremację orzecznictwa, zwyczajowo dokonując analiz krytycznych w odniesieniu do pojedynczych znamion skonkretyzowanych typów czynów zabronionych. Na

ubocznie pozostawia się również zasadnicze kwestie wykładni ustaw karnych, zadowalając się ogólnymi uwagami o zakazie analogii na niekorzyść sprawcy czy niekiedy jeszcze spotykanymi odniesieniami do paremii *clara non sunt interpretanda*. Próba spojrzenia eklektycznego uzmysławia zarazem, jak wiele przekłamań i niedomówień istnieje w przyjętych sposobach analizowania znamion. W końcu zaś skupienie się na cechach normatywnych znamion umożliwiło spojrzenie na instytucje prawa od nieznanej dotąd strony. Pozwoliło to na wskazanie, jak silne są powiązania między prawem karnym a innymi gałęziami prawa już tylko na płaszczyźnie treści typu czynu zabronionego.

Cele badawcze, które początkowo przyświecały tworzeniu niniejszej pracy, były skromne. Wiązały się z chęcią rozstrzygnięcia problemów naukowych wyrażających się w braku określenia, czy i jak prawo pozytywne wpływa na treść znamion oraz czy istnieje pożądaný sposób postępowania w przypadku pojęć pochodzących z innych niż karne gałęzi prawa. Chciano również rozważyć zagadnienie wyboru znaczenia znamienia. Fakt bowiem, że w języku prawnym czy prawniczym określone słowo ma nadane rozumienie, wcale nie przesądza o tym, że zostanie ono przyjęte w procesie wykładni. Niekiedy jedno słowo ma wiele znaczeń ukształtowanych w prawie, co dodatkowo komplikuje wskazany proces. Wielowymiarowość podejmowanych zagadnień spowodowała jednak, że lista problemów naukowych znacznie się wydłużyła. Często było to podyktowane lekturą prac spoza obszaru szeroko rozumianego prawa karnego, które rzucały nowe, zaskakujące światło na rozpatrywane kwestie⁶. Przykładowo, w wypowiedziach doktryny prawa karnego dość powszechnie przyjmuje się, że ustawa karna – a dokładniej ustawowy opis czynu – ma być wyrażona w sposób możliwy do zrozu-

---

⁶ Zdaniem autora niniejszej pracy nie jest możliwe analizowanie treści dogmatycznych w oderwaniu od ogólnie pojętej teorii prawa. Analiza taka byłaby bowiem ułomna, często też prowadziłaby do odkrywania na nowo prawd dawno już odkrytych, a w konsekwencji do niepotrzebnego wprowadzania nowych definicji i siatki terminologicznej. Co oczywiste, groziłoby to również rozbieżnością dogmatyki z teorią, co jest zjawiskiem jednoznacznie niepożądanym. Teoria powinna zatem dać formalną podstawę do rozważań dogmatykom, ci zaś powinni przystosowywać ogólne rozwiązania teoretyczne do danej gałęzi prawa. W tym zakresie należy w pełni podzielić uwagi T. Kaczmarska dotyczące konieczności eklektycznego podchodzenia do zagadnień prawa karnego – T. Kaczmarek, *Stan polskiej dogmatyki prawa karnego w okresie zmian ustrojowych*, PiP 2007, z. 1, s. 4 i n.

mienia dla przeciętnego odbiorcy, co znajduje umocowanie w zasadzie *nullum crimen sine lege certa*. Zazwyczaj wskazuje się na konieczność posługiwania się przez ustawodawcę słowami języka potocznego, co przekłada się na domniemanie istnienia znamion „potocznych”. Jednakże podejmowane w ostatnich latach badania z zakresu teorii prawa i nauki o języku kwestionują to stanowisko, podkreślając, że ustawy pisane są językiem powszechnym czy oficjalnym, który jest daleko różny od potocznego. Już tylko ta skromna uwaga prowokuje do zadania pytania, czy to tylko międzydziedzina różność terminologii, czy może faktycznie ustawa karna nie posługuje się językiem potocznym. Pytanie to pociąga za sobą kolejne, dużo ważniejsze. Mianowicie, jeżeli założyć, że ustawa nie posługuje się językiem potocznym, to czy można w sposób uzasadniony przyjmować domniemanie istnienia znamion „potocznych”.

Kwestii takich jak wskazana było bardzo wiele. Często bowiem dokonane ustalenia o charakterze ogólnym wymuszały rewizję zastanych poglądów karnych, m.in. na zagadnienie zakresu zastosowania art. 4 § 1 k.k. czy na określenie faktycznej podstawy błędu co do faktu oraz błędu co do prawa w przypadku znamion charakteryzujących się znaczeniem normatywnym.

Konkludując, w szerszym ujęciu celami pracy uczyniono:

- wskazanie, jak należy postrzegać znamiona typu oraz w jakiej relacji pozostają one do samego typu czynu zabronionego;
- określenie, czym jest znaczenie normatywne;
- wskazanie, jakie są źródła znaczenia normatywnego oraz jak przebiega proces normatywizacji znaczenia;
- wyróżnienie i opisanie znamion, które charakteryzują się znaczeniem normatywnym, oraz określenie ich relacji względem innych wybranych grup znamion;
- wskazanie, jak na drodze wykładni uzyskuje się znamiona typu, z określeniem pożądanego sposobu postępowania;
- określenie, w perspektywie wykładni, specyfiki postępowania w przypadku pojęć, które mają znaczenia nadane w pozakarnych gałęziach prawa, a tym samym prześledzenie formalnych powiązań między prawem karnym a innymi gałęziami prawa;

- sprawdzenie, jak znamiona charakteryzujące się znaczeniem normatywnym realizują funkcje stawiane przed poszczególnymi zespołami znamion typu czynu zabronionego;
- zastanowienie się, jak i kiedy normy innych gałęzi prawa muszą być uwzględniane przy semantycznej analizie znamion, co wyraża się w materialnym powiązaniu norm prawa karnego z normami innych gałęzi prawa;
- zbadanie, czy znamiona charakteryzujące się znaczeniem normatywnym spełniają wymogi wypływające z zasady *nullum crimen sine lege* – w aspekcie *scripta, certa* oraz *lex retro non agit*;
- określenie, jak znamiona charakteryzujące się znaczeniem normatywnym oraz ich faktyczne desygnaty mają być uświadamiane przez sprawców czynów zabronionych.

Zarysowane cele pracy stanowiły podstawę do sformułowania dwóch generalnych hipotez badawczych. Zgodnie z pierwszą faktyczna treść zakazów karnych jest w części oderwana od ich postrzegania czy rozumienia ogólnospołecznego (powszechnego), na co ma wpływ wiele czynników wiążących się zarówno z tworzeniem, jak i stosowaniem prawa. Z kolei druga hipoteza badawcza stanowi, że zakazy karne bardzo często osadzone są w pozakarnej sferze norm prawnych w ujęciu, w jakim znamionami typu są instytucje lub elementy instytucji prawnych.

Wskazane cele oraz hipotezy badawcze znalazły przełożenie na rozważania czynione w pięciu rozdziałach. Należy zauważyć, że każdy rozdział stanowi osobną całość, dlatego też wszystkie zostały zaopatrzone we wprowadzenie i podsumowanie (zamiarem było również, aby operacja ta ułatwiła lekturę książki). Kolejność rozdziałów została przy tym tak ukształtowana, aby podejmowane w nich zagadnienia niejako z siebie wynikały. W rozdziale I starano się wykazać, jak autor pojmuje zagadnienie znamion oraz zespołów znamion, rozważając m.in., czy znamię typu czynu zabronionego jako cecha abstrakcyjnie pojmowanego czynu jest uzależnione od przeprowadzenia pełnego procesu wykładni. W kolejnym rozdziale odniesiono się do różnych koncepcji „znaczenia”, jak również przeanalizowano zasadnicze elementy wiążące się z tą problematyką na gruncie prawnym, w tym rolę i charakter języka prawnego i prawniczego. Zaproponowano także dwa ujęcia znaczenia normatywnego, tj.

formalne (znaczenie przyjmowane na potrzeby norm prawnych) i materialne (znaczenie kształtowane przez normy prawne). Te rozważania dały asumpt do przygotowania kolejnego rozdziału, w którym wyróżniono i opisano dwie grupy znamion charakteryzujące się powyższymi ujęciami znaczenia, tj. znamiona technicznoprawne oraz znamiona normatywne. Omówiono również relacje wskazanych znamion do znamion powszechnych, ocennych, opisowych oraz klauzul normatywnych. W dalszej części pracy podjęto próbę określenia wzorcowego sposobu dokonywania wykładni, ze szczególnym uwzględnieniem pojęć, których znaczenie zostało ukształtowane w prawie. Ostatni rozdział dotyczy kwestii karnoprawnych związanych ze znaczeniem normatywnym znamion, tj. określenia funkcji znamion technicznoprawnych i normatywnych w prawie karnym materialnym, zbadania, czy znamiona te stanowią łączniki pomiędzy normami prawa karnego a normami z innych gałęzi prawa, sprawdzenia realizacji przez wskazane znamiona wymogów stawianych przez zasadę *nullum crimen sine lege*, w końcu odniesienia ich do problematyki świadomości sprawcy czynu zabronionego.

Już z pobieżnego opisu wynika, że w orbicie rozważań znalazło się bardzo wiele elementów. Wymaga przy tym podkreślenia, że czynione badania nie ograniczają się jedynie do prawnokarnej analizy znamion posiadających znaczenie normatywne. Równie ważne było rozważenie, kiedy w ogóle można wskazać na istnienie takich znamion, czym charakteryzuje się owo znaczenie i czy sąd jest nim związany. Innymi słowy, w kontekście znaczenia normatywnego starano się opisać zagadnienia treści zakazu karnego, jak również poddać analizie wynikające stąd problemy karnoprawne.

Podejmując tytułowe zagadnienie, intencją było, aby połączyć rozważania natury teoretycznej, dogmatycznej z uwagami praktycznymi, osadzonymi w orzecznictwie sądowym. W zakresie analizy zagadnień teoretycznych i dogmatycznych dążono, na ile to było możliwe, do uczynienia rozważanej tematyki maksymalnie przejrzystą. Dlatego też skupiono się na prezentacji węzłowych elementów poszczególnych koncepcji, z jednoczesnym ograniczeniem zagadnień do takich, które ściśle wiązały się z tematem rozprawy. Z tego samego powodu zrezygnowano z powoływania w tekście głównym imion i nazwisk przedstawicieli poszczególnych koncepcji, czy-

niąc zawsze stosowne uwagi w przypisach (w każdym przypadku starano się przy tym odwoływać do autorów najbardziej reprezentatywnych dla opisywanych koncepcji). Decyzja taka znajduje swoje dodatkowe uzasadnienie w fakcie bardzo szerokiego wykorzystania literatury, także spoza obszaru prawa karnego. Z uwagi na przyjęte cele pracy oraz hipotezy badawcze opierano się zasadniczo na literaturze polskiej, istotne wyjątki czyniąc w zakresie dogmatycznych rozważań dotyczących typu czynu zabronionego, znamion normatywnych oraz karnoprawnych konsekwencji normatywności znamion. Problemy te rozważono także w odniesieniu do poglądów prezentowanych w piśmiennictwie niemieckim.

Zarazem należy się usprawiedliwić z elementów przeglądowych pracy, w których prezentowano rozmaite koncepcje wiążące się z podejmowaną w danym miejscu problematyką. Uznano bowiem, że zagadnienia dotyczące np. filozoficznych i semantycznych problemów określania znaczenia czy subtelne rozróżnienia między teoriami wykładni klaryfikacyjnej i derywacyjnej nie należą do spraw, o których można powiedzieć, że są oczywiste. Zważywszy na to, że często wybór określonej koncepcji bezpośrednio wpływał na przyszłe wnioski, poszerzona ich prezentacja wydawała się w pełni uzasadniona.

Zasadnicza płaszczyzna badawcza, którą przyjęto, to płaszczyzna logiczno-językowa, tj. państwo i prawo traktuje się w niniejszej pracy jako system norm, które są zwrotami językowymi i poznawane są przez ich rozumienie. W konsekwencji metoda badawcza to w głównej mierze metoda charakterystyczna dla logiki i nauki o języku⁷. Dostrzegając ograniczenia podejścia formalno-dogmatycznego, przyczynkowo odwoływano się również do innych metod badawczych, tj. zasadniczo do metody porównawczej oraz empirycznej. Z tego powodu w trakcie przygotowywania niniejszej pracy przeprowadzono analizę orzeczeń Sądu Najwyższego Izby Karnej i Izby Wojskowej z lat 1990–2016⁸. Posługiwano się przy tym dostępnymi programami informatycznymi pozwalającymi dokonywać przeszukiwań tekstowych (zasadniczo programem LEX), jak również we-

⁷ Zob. H. Leszczyzna, *Filozoficzne zagadnienia państwa i prawa*, SI 1996, t. XXXI, s. 69 i n.

⁸ Niekiedy, w celu wykazania ewolucji linii orzeczniczej, odwoływano się także do orzeczeń starszych.

wnętrzną bazą orzeczniczą Sądu Najwyższego (Supremus). Kryterium selekcji orzeczeń zależne było od podejmowanych problemów. W każdym przypadku badano tylko te orzeczenia, w których Sąd Najwyższy dokonywał analizy znaczenia elementów aktu prawnego umożliwiających dekodowanie znamion karnoprawnych. Jednocześnie za pomocą narzędzi informatycznych starano się wyszukać takie orzeczenia, w których Sąd przyjmował odmienne znaczenie znamion od wykształconego w języku powszechnym (przy jednoczesnym, chociażby marginalnym, wspomnieniu tej kwestii przez Sąd). W tożsamym zakresie za pomocą ogólnodostępnych narzędzi dokonano analizy orzecznictwa Trybunału Konstytucyjnego. Przeprowadzone badania orzecznictwa posłużyły do sformułowania szeregu wniosków badawczych, konkretne orzeczenia zaś do ich ilustracji (zazwyczaj zostały one przytoczone w przypisach w celu zachowania jednolitości wywodu).

Podkreślić należy, że oddana do rąk czytelnika praca skupia się na analizie pewnego zjawiska, jakim jest znaczenie normatywne znamion typu czynu zabronionego. Nie było zarazem celem ocenianie zastanej rzeczywistości czy też postulowanie stosownych przeobrażeń normatywnych połączone z kreowaniem nowych instytucji prawnych. Niejako przeciwnie dążono do opisanie i wyjaśnienia dostrzeżonego fenomenu. Rodzące się potrzeby wyborów wynikały zazwyczaj z konkurencyjności kilku koncepcji opisujących to samo zjawisko. Dopiero w takich momentach decydowano się na niezbędne wartościowania, które jednak czynione były wyłącznie w celu uargumentowania dokonanego wyboru.

Na zakończenie należy zauważyć, że zagadnienia dotyczące „znaczenia normatywnego znamion typu” mogą być omawiane zarówno z perspektywy dogmatycznej, jak i filozoficznej, lingwistycznej, logicznej czy ogólnoteoretycznej. Powyższa uwaga jest o tyle istotna, o ile określona optyka badawcza rzutować będzie na przyjętą terminologię służącą do opisu analizowanych zjawisk⁹. Przykładowo, przy analizie logicznej¹⁰ mówi się

---

⁹ Na problemy (także terminologiczne) występujące m.in. między lingwistami a logiczami trafnie zwraca uwagę J. Pelc, *O użyciu wyrażen*, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1971, s. 12.

¹⁰ W niniejszej pracy pojmuję się logikę jako naukę zgodnie ze wskazaniem Z. Ziemińskiego, *Logika praktyczna*, Warszawa 2001, s. 10–11.

zazwyczaj o „nazwach”, które postrzega się jako zwroty oznaczające jakiś przedmiot lub grupę przedmiotów¹¹, tudzież ujmuje się je formalnie jako elementy mogące spełniać funkcję podmiotu lub orzecznika w zdaniu¹². W ujęciu semantycznym termin „nazwa” zostaje niekiedy sprowadzony do rangi napisu lub dźwięku, bez bezwzględnego wymogu posiadania przez niego znaczenia. Lingwiści często posługują się także zbliżonymi terminami, takimi jak „leksem” czy bliskie mu „wyraz” oraz „słowo”, natomiast „pojęcie”, „konotację” lub „koncept” rezerwują dla rozważań o znaczeniu¹³. W końcu sam „termin” też rozumiany może być jako synonim znaku słownego albo jako nazwa o charakterystycznej treści, a i tu w dwóch ujęciach, tj. raz z uwagi na definicję legalną, raz z uwagi na szersze rozumienie specjalistyczne. W perspektywie rozważań prawniczych szczególnie problematyczne może być spotykane niekiedy synonimiczne posługiwanie się „nazwami” i „pojęciami” (widać to chociażby wówczas, gdy wskazuje się na „nazwy prawne”, jak również na „pojęcia prawne”¹⁴). Stan taki wynika z różnych przyczyn. Począwszy od traktowania wskazanych wyrażen językowych jako synonimów, przez celowe rozróżnianie „nazw” stanowiących połączenie znaku słownego i jego znaczenia oraz „pojęć”, które analizuje się jedynie w płaszczyźnie znaczenia, w końcu przez stosowanie terminologii właściwej dla akceptowanej koncepcji znaczenia. Tylko przykładowo można wskazać, że ściśle hołdowanie teorii denotacyjno-konotacyjnej praktycznie wyklucza posługiwanie się „pojęciami” i nakazuje posługiwanie się jedynie „nazwami”,

¹¹ J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni prawa ludowego*, Warszawa 1959, s. 20.

¹² S. Lewandowski, A. Malinowski, J. Petzel, *Logika dla prawników. Słownik encyklopedyczny*, Warszawa 2004, s. 131.

¹³ Zob. B. Ligara, W. Szupelak, *Lingwistyka i glottodydaktyka języków specjalistycznych na przykładzie języka biznesu*, Kraków 2012, s. 53. W przedmiocie lingwistycznego pojmowania przedstawionych terminów zob. I. Szczepankowska, *Semantyka i pragmatyka językowa. Słownik podstawowych pojęć z zadaniami i literaturą przedmiotu*, Białystok 2001, *passim*.

¹⁴ O problemach terminologicznych w rozpatrywanym zakresie zagadnień niech świadczy to, że niektórzy autorzy posługują się wyrażeniem „pojęcia prawne” (zob. A. Peczenik, *Wartość naukowa dogmatyki prawa*, Kraków 1966, s. 90), z kolei inni świadomie z niego rezygnują („aby uniknąć niejasności i możliwych komplikacji w rozważaniach logicznych”), zastępując je „nazwami prawnymi” (K. Opalek, *Problemy metodologiczne nauki prawa*, Warszawa 1962, s. 106). Jeszcze inny pogląd polega na przyjęciu neutralnych „terminów prawnych” (J. Wróblewski, *Zagadnienia teorii wykładni...*, s. 230) czy „terminów języka prawnego” (A. Malinowski, *Polski język prawny. Wybrane zagadnienia*, Warszawa 2006, s. 152), ewentualnie „profesjonalizmów prawnych” (A. Malinowski, *Redagowanie tekstu prawnego. Wybrane wskazania logiczno-językowe*, Warszawa 2008, s. 19).

odwołanie się zaś do teorii konceptualistycznych powoduje, że często spotykane wskazywanie na „znaczenie pojęć” jest wątpliwe, gdyż w myśl tej koncepcji znaczenie to właśnie „pojęcie”¹⁵.

Rozróżnienie nazw, wyrazów, pojęć czy terminów jest zatem kwestią konwencji i stylistyki. Elementy te na gruncie dziedzin, w których się wytworzyły, mają ściśle określone znaczenie, w praktyce rozważań prawniczych stosuje się je jednak wymiennie. Wskazać zatem należy, że przy omawianiu problematyki znamion typu czynu zabronionego, w szczególności w perspektywie międzygałęziowej, trudno o stosowanie spójnej i konsekwentnej dla wszystkich dziedzin terminologii, co oznacza konieczność jej sprecyzowania. Tak też „słowo” i „wyraz” wiązane będą z określonymi znakami językowymi, które mają przyporządkowane znaczenia (stanowią zatem połączenie znaku słownego i jego znaczenia lub – częściej – znaczeń)¹⁶, „termin” zaś to wyraz o nadanej skonkretyzowanej, tj. najczęściej zawężonej, treści¹⁷. „Nazwa” pojmowana będzie jako element określający dany podmiot, rzecz, stan czy fakt. Wyodrębnienie „nazw” ma zatem charakter funkcjonalny, gdyż są to wyrazy, które „nazywają”. Z kolei „pojęcia”, z uwagi na wieloznaczność leksykalną „słów” i „wyrazów”, rozumiane będą jako jednoznaczne wyrażenia językowe, co jest zgodne z ich tradycyjnym postrzeganiem prawniczym (w tym sensie mówi się bowiem o „pojęciu kradzieży”, „pojęciu zabójstwa” czy „pojęciu własności”)¹⁸. Jednocześnie nie będzie błędem ujmować „pojęcie” jako wyodrębnioną językowo prezentację typowego obiektu, własności czy czynności, co pozwoli podać ugruntowany w danym środowisku zbiór jego cech konstytutywnych¹⁹. W myśl

¹⁵ Szerzej zob. zaprezentowany w rozdziale II pracy przegląd koncepcji znaczenia.

¹⁶ S. Dubisz (red.), *Uniwersalny słownik...*, t. 5, s. 338 i 413; zob. także S. Lewandowski, A. Malinowski, J. Petzel, *Logika dla prawników. Słownik...*, s. 131 i 226.

¹⁷ Zastrzec należy, że w niniejszej pracy „termin” będzie rozumiany na oba wskazane powyżej sposoby (posiadanie definicji legalnej oraz rozumienie specjalistyczne), co jednak zawsze wynikać będzie z kontekstu rozważań. Odnośnie do rozumienia „terminu” zob. A. Malinowski, *Polski język prawny...*, s. 153; zob. także F. Grucza, *Języki specjalistyczne – indykatory i/lub determinanty rozwoju cywilizacyjnego* (w:) J. Lukszyn (red.), *Podstawy technolingwistyki I*, Warszawa 2008, s. 15; B. Ligara, W. Szupelak, *Lingwistyka i glottodydaktyka...*, s. 52–53; M. Mazur, *Terminologia techniczna*, Warszawa 1961, *passim*.

¹⁸ Zob. m.in. T. Kaczmarek, *Materialna istota przestępstwa i jego ustawowe znamiona*, AUWr PPIA, No 100, Prawo XXVI, Wrocław 1968, s. 20.

¹⁹ Co w teoriach konotacyjno-denotacyjnych znaczenia określane jest jako „konotacja nazwy” (zob. szerzej uwagi zawarte w rozdziale II pracy).

przyjętej terminologii „pojęcia”, analogicznie jak np. „wyrazy”, można zatem definiować. Wskazywanie zaś na „znaczenie pojęć” wiązać należy z określaniem składających się na nie cech konstytutywnych²⁰.

Zastrzec należy, że rozważany w danym momencie obszar badawczy może po części determinować przyjętą leksykę. Nie może bowiem zaskakiwać, że badanie właściwości tekstu prawnego wymusza odwoływanie się do „wyrazów” czy „terminów”²¹, rozważanie zaś samego znaczenia znamion skłania do wskazania na analizowanie „pojęć”²².

Należy podkreślić, że fragmenty rozważań zawarte w niniejszej pracy stanowiły podstawę artykułów autora: *Znamiona normatywne w ujęciu semantyczno-instytucjonalnym*²³, *Przeobrażenia semantyczne jako wynik orzecznictwa Sądu Najwyższego – na przykładzie spraw karnych*²⁴ oraz *O znamionach prawnokarnych*²⁵. Pierwsze próby zmierzenia się z problematyką znamion, których znaczenie określane jest przez normy prawne, autor niniejszej książki podjął w opracowaniu *Znamiona normatywne w ustawowym opisie czynu – zarys problematyki*²⁶.

²⁰ W niniejszej pracy „pojęcia” będą zatem postrzegane odmiennie niż w rozważaniach konceptualistycznych, w których pojęcie zrównuje się z samym znaczeniem. W tym aspekcie zob. bardzo trafne uwagi W. Patryasa, *Definiowanie pojęć prawnych*, Poznań 1997, s. 10–11; zob. również B. Kielar, *Harmonizacja terminologii w słowniku* (w:) J. Lukszyn (red.), *Metajęzyk lingwistyki. Systemowy słownik terminologii lingwistycznej*, Warszawa 2001, s. 142–145; I. Szczepankowska, *Semantyka i pragmatyka językowa...*, s. 110–112.

²¹ Tekst prawny jest zbiorem znaków słownych i przypisanych im znaczeń.

²² Istotą jest podanie zespołu cech konstytutywnych składających się na dane pojęcie.

²³ Opublikowany (w:) S. Żółtek (red.), *Z zagadnień prawa karnego*, Internetowy Przegląd Prawniczy TBSP UJ 2015, nr 1(18), <http://www.tbsp.wpia.uj.edu.pl/ipp/2015/1>.

²⁴ Opublikowany (w:) T. Giaro (red.), *Rola orzecznictwa w systemie prawa*, Warszawa 2016, s. 267–279.

²⁵ Opublikowany (w:) Z. Jędrzejewski, M. Królikowski, Z. Wiernikowski, S. Żółtek (red.), *Między nauką a praktyką prawa karnego. Księga jubileuszowa Profesora Lecha Gardockiego*, Warszawa 2014, s. 413–426.

²⁶ Opublikowany (w:) J. Godyń, M. Hudzik, L.K. Paprzycki (red.), *Współczesne wyzwania prawa i procesu karnego*, Warszawa 2012, s. 133–144.

Rozdział I

Typ czynu zabronionego

1.1. Wprowadzenie

Zadaniem dogmatyki jest modelowe opracowanie instytucji prawa karnego, które będą najlepiej, jak to możliwe, realizowały stawiane temu prawu cele. Zgodnie z tym założeniem w poniższym rozdziale zaprezentowane zostaną zapatrywania autora odnośnie do wybranych elementów struktury przestępstwa. Sens takiego wyróżnienia wynika z chęci uniknięcia nieporozumień wiążących się z różnymi, czasem wykluczającymi się, wyobrażeniami dotyczącymi jego modelu²⁷. Zauważyć bowiem należy, że zagadnienie znaczenia normatywnego znamion jest bardzo złożone, co przy próbie jego naświetlenia „ujawnia zarazem, do jakiego stopnia rozwiązanie [tej – przyp. S.Ż.] problematyki zależy od założeń, z jakich się wychodzi. Stąd rzecz jasna nie trudno o kontrowersje”²⁸.

Istotność takiego omówienia wynika z konieczności budowania dalszych wywodów dotyczących znaczenia normatywnego znamion w oparciu o jednoznacznie ustalone założenia dogmatyczne i teoretyczne, mające w zamiarze autora złożyć się w uporządkowaną całość. Trzeba mieć jednak świadomość, że nie jest możliwe stworzenie systemu od początku do końca spójnego logicznie, co wynika z wielu powodów. Na pewno istotne znaczenie ma brak konsekwencji ustawo-

---

²⁷ Przykładowo: roli i genezy normy sankcjonowanej i sankcjonującej, elementów składających się i różnicujących znamienność czynu i bezprawność (w tym roli znamion negatywnych) itp.

²⁸ W. Wolter, *Klauzule normatywne w przepisach karnych*, KSP 1969, R. 2, s. 37. Wskazana wypowiedź W. Woltera dotyczyła klauzul normatywnych, które w niniejszej pracy omówione zostaną w rozdziale III.

dawczej (nie zawsze też możliwej), która przejawia się z jednej strony w systemowym kształtowaniu regulacji prawa karnego, z drugiej zaś w rozwijaniu poszczególnych instytucji karnoprawnych w oderwaniu od pierwotnych założeń, co uzasadniane bywa czysto funkcjonalnie²⁹. Zdarzyć się więc może, że w ramach prawa karnego zderzą się instytucje, które mają korzenie dogmatyczno-systemowe, z instytucjami o charakterze teleologicznym, co w znaczny sposób utrudni wyjaśnienie ich wzajemnych relacji.

Jako podstawę dalszych rozważań przyjęto strukturalną definicję przestępstwa, tj. wskazanie, że przestępstwo to czyn człowieka wyodrębniony przez – a zarazem realizujący – typ czynu zabronionego (określany także jako istota czynu, zespół znamion albo niemieckojęzycznie jako *Tatbestand*), który jest bezprawny, zawiniony oraz uznany przez ustawę za karalny. Czyn ten musi się przy tym cechować elementem charakterystycznym m.in. dla polskiego porządku prawnego, tj. społeczną szkodliwością o stopniu wyższym niż znikomy (co bywa określane jako karygodność³⁰). W ujęciu modelowym wyodrębnić zatem należy pięć płaszczyzn struktury przestępstwa, tj. typ czynu zabronionego, bezprawność, winę, karalność oraz społeczną szkodliwość³¹. Sporne jest, czy wskazane elementy należy analizować rozłącznie (co jest jednym z założeń klasycznego ujmowania przestępstwa), czy też mogą się one wzajemnie przenikać (co jest już zasługą ujęcia neoklasycznego i finalistycznego). Ciekawa w tym aspekcie jest wypowiedź, w której wskazuje się, że „Nauka prawa karnego w zakresie struktury przestępstwa musi się skoncentrować na budowie «szablonów», wzorców potrzebnych do dokonania oceny. To znaczy, że **trzeba szukać odpowiedzi na pytanie, co jest istotne z punktu widzenia zgodności czynu z ustawową określonością, co jest istotne z punktu widzenia jego bezprawności oraz co jest istotne z punktu widzenia**

---

²⁹ Szerzej na wskazany temat zob. Z. Jędrzejewski, *Bezprawność jako element przestępności czynu. Studium na temat struktury przestępstwa*, Warszawa 2009, s. 27 i n.

³⁰ Zob. W. Wróbel, A. Zoll, *Polskie prawo karne. Część ogólna*, Kraków 2010, s. 174; E. Plebanek, *Materialne określenie przestępstwa*, Warszawa 2009, s. 175.

³¹ Zob. pierwotne trzyelementowe ujęcie struktury przestępstwa – E. Beling, *Die Lehre vom Verbrechen*, Tübingen 1906; E. Beling, *Die Lehre vom Tatbestand*, Tübingen 1930. Por. także przegląd polskich koncepcji oraz dalsze uwagi P. Kardasa, *O relacjach między strukturą przestępstwa a dekodowanymi z przepisów prawa karnego strukturami normatywnymi*, CzPKiNP 2012, nr 4, s. 25–30.

jego zarzucalności [pogr. – S.Ż.]³². Istotnie, przestępstwo nie jest sumą składową części, które można jednoznacznie przypisać do jednego z elementów jego struktury. Słuszna jest zatem przytoczona propozycja, aby przykładać do niego różne „szablony” (odpowiadające jego strukturze) i tak wydobywać poszukiwane elementy. W takim ujęciu może być i tak, że dany element zostanie zaliczony np. raz do ustawowego zespołu znamion, raz do bezprawności, a innym razem do winy³³.

Zważywszy na tytułowe zagadnienie, zasadniczo uwagi muszą zostać skierowane na element charakterystyczny dla pierwszego etapu analizy karnoprawnej, tj. na typ czynu zabronionego (tylko wyjątkowo odnosząc się do kwestii bezprawności, winy, karalności i społecznej szkodliwości). Zakres analizy wiąże się zatem z problematyką znamion karnoprawnych, które dalej określa się również jako znamiona typu (co jest wyrażeniem synonimicznym). Na znamiona takie składają się z jednej strony znamiona statuuujące, dekodowane z „**ustawowego opisu czynu**”, tj. zasadniczo z przepisów części ogólnej i szczególnej kodeksu karnego (gdy mowa o uregulowanych tam typach czynów zabronionych), z drugiej zaś znamiona uadekwatniające (pozaustawowe), wynikające z „**pozaustawowego opisu czynu zabronionego**”. Już tutaj należy jednak zauważyć, że uwagi zawarte w dalszych rozdziałach dotyczyć będą głównie znamion dekodowanych z opisu ustawowego, co wynika z konieczności wyznaczenia rozsądnych ram badawczych. Analiza wszystkich znamion pozaustawowych, w perspektywie zawartych w nich pierwiastków normatywnych, uczyniłaby niniejsze opracowanie nad wyraz obszernym³⁴. Jednocześnie przypuszczać można, że poruszane zagadnienie przez swiste mnożenie bytów straciłoby swoje *differentia specifica*. **Dla potrzeb niniejszego opracowania podjęto się zatem analizy znaczenia normatywnego w odniesieniu do znamion typu czynu zabronionego, ale**

³² A. Zoll, *O wartościowaniu czynu w prawie karnym (Uwagi na marginesie artykułu prof. I. Andrejewa o pojęciu winy)*, PiP 1983, z. 4, s. 112. Warto podkreślenia w perspektywie dalszych rozważań jest to, że jako przykład błędnej kategoryzacji autor wskazuje próbę zaliczenia znamion ocennych do „określonego czynu, czy też do bezprawności”.

³³ Zbliżony pogląd prezentują M. Królikowski i R. Zawłocki (w:) M. Królikowski, R. Zawłocki (red.), *Kodeks karny. Część ogólna*, t. 1, Warszawa 2011, s. 50.

³⁴ Zauważyć należy, że problematyka znamion pozaustawowych została w polskiej literaturze wyczerpująco omówiona przez R. Dębskiego w monografii *Pozaustawowe znamiona przestępstwa*, Łódź 1995.

Sławomir Żółtek – doktor nauk prawnych; adiunkt w Katedrze Prawa Karnego na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; członek Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego; autor ponad 50 publikacji z zakresu prawa karnego.

Książka stanowi pierwsze w polskiej literaturze prawniczej monograficzne opracowanie problematyki znaczenia normatywnego znamion typu czynu zabronionego. Wyjaśniono w niej, czym są, w jakim pozostają stosunku oraz jak wyklądać tzw. znamiona technicznoprawne (określone na potrzeby prawa) oraz znamiona normatywne (określone przez prawo). W związku z tym przeanalizowano i rozwikłano wiele problemów prawnokarnych dotyczących m.in.:

- semantycznych połączeń jurydycznych między prawem karnym a innymi gałęziami prawa,
- relacji warunku precyzyjności do warunku komunikatywności zakazu karnego,
- wpływu zmiany wykładni na sytuację prawną sprawcy czynu zabronionego,
- działania prawa wstecz przy znamionach określających pozakarne stosunki prawne,
- błędu co do znamion, których znaczenie zostało określone przez prawo lub na potrzeby prawa.

Tematyka ta została przedstawiona w sposób uniwersalny, stanowiący połączenie wiedzy karnistycznej, teoretycznoprawnej, filozoficznej oraz lingwistycznej. Omawiane zagadnienia zilustrowano przykładami z orzecznictwa Sądu Najwyższego i Trybunału Konstytucyjnego.

Monografia jest przeznaczona zarówno dla przedstawicieli nauki prawa, jak i dla praktyków wymiaru sprawiedliwości. Może ona zainteresować wszystkich tych, którzy szukają pogłębionej refleksji na temat semantycznej strony zakazów karnych oraz związków prawa karnego z innymi gałęziami prawa.

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA 801 04 45 45, FAX 22 535 80 01
ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL
WWW.PROFINFO.PL

ISSN: 1897-4392
ISBN: 978-83-8092-857-2

